

УДК 372.881

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-2.7>**О. В. Кондрашова**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філології та видавничої справи
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДІЛОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті зазначено, що сьогодні на перший план виходить компетентнісна парадигма, оскільки вона змінює систему цінностей і передбачає наявність такої концепції освіти, упровадження інноваційних педагогічних технологій та методик, які зможуть забезпечити всі потреби роботодавців. У таких умовах суттєвого значення набуває ділова англійська мова, що, з одного боку, уже тривалий час викладається студентам у ЗВО, а з іншого – усе ще має не вирішені проблеми дидактичного плану.

Констатовано, що в сучасній практиці професійної діяльності менеджерів їхня комунікативна компетенція включає: мовну компетенцію (здатність здійснювати спілкування в усіх видах мовленнєвої діяльності); компетенцію взаємодії (здатність використовувати мовні знання для вираження комунікативного наміру у відповідній ситуації спілкування); соціокультурну (уміння будувати міжкультурне спілкування); компенсаторну (уміння виходити зі скрутного становища у процесі спілкування за нестачі мовних засобів); навчально-пізнавальну (здатність самостійно оволодівати іноземною мовою з використанням сучасних технологій).

Визначено, що проблемне навчання в рамках іншомовної освіти – це особливо організований вид навчально-пізнавальної діяльності, спрямований на пошук рішення системи комунікативних, пізнавальних, проблемних завдань і проблемних ситуацій, у результаті чого відбувається формування навичок і вмінь іншомовного спілкування, оволодіння досвідом творчої діяльності, а також формування культури мислення і пізнавальних інтересів студентів засобами іноземної мови.

Констатовано, що в навчанні ділової англійської мови проблемні ситуації – це проблемно-комунікативні ситуації, які спонукають студентів до продуктивної англомовної діяльності, що виражається у власних думках і продуктивних висловлюваннях, у результаті активного осмислення і вирішення поставленого завдання. Запропоновано, залежно від типу комунікативного завдання, під час проєктування змісту занять із ділової англійської мови розрізняти проблемно-інформативні, проблемно-спонукальні, проблемно-оціночні завдання як засіб створення проблемних ситуацій.

Для визначення ступеня складності завдання запропоновано такі критерії: складність мовного матеріалу; ступінь самостійності студентів під час виконання завдань; рівень проблемності завдання. Наведено основні вимоги щодо ефективного використання методів проблемного навчання у процесі викладання дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)». Запропоновано дидактичний алгоритм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів з оволодіння знаннями дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)» на основі проблемного підходу.

Ключові слова: майбутні менеджери, ділова англійська мова, проблемне навчання, методи проблемного навчання.

Постановка проблеми. Виробництву України сьогодні потрібні кваліфіковані менеджери з високим рівнем знань іноземної мови, бо країна дуже стрімко інтегрується у світовий економічний простір. У цих умовах на перший план виходить компетентнісна парадигма, оскільки вона змінює систему цінностей і передбачає наявність концепції освіти та впровадження інноваційних педагогічних технологій і методик, що могли б забезпечити всі потреби роботодавців. В умовах інформаційного суспільства знання іноземної мови, кваліфікація у відповідній галузі, професійна культура та мобільність фахівця стають пріоритетними цінностями [1, с. 23]. Тому суттєвого

значення набуває ділова англійська мова, що, з одного боку, уже тривалий час викладається у ЗВО, а з іншого – має не вирішені проблеми дидактичного плану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика діяльності менеджерів давно привернула до себе увагу вчених у зв'язку з потребами практики економіки. Різні наукові аспекти професійної підготовки фахівців розглядаються в роботах менеджерів, педагогів, психологів, економістів (В. Кремень, В. Моляко, О. Романовський, О. Коваленко й ін.), проблеми формування управлінської культури, управлінських умінь і навичок – у працях С. Мельникова, Л. Сергєєва й ін.

У дисертаціях України останніх років досліджувалися такі аспекти цієї важливої проблеми: теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності (В. Свистун, П. Лузан), підвищення управлінської компетентності керівників навчальних закладів (Р. Вдовиченко, О. Зайченко й ін.), теоретичні і методичні основи підготовки інженера у вищому навчальному закладі до майбутньої управлінської діяльності (Т. Гура), підвищення управлінської компетентності військових керівників (О. Бойко) тощо.

Актуальність проблеми пов'язана з особливістю вимог роботодавців, які пред'являють сьогодні високі стандарти до підготовленості працівників, їхньої іншомовної компетентності, усебічного розвитку особистості.

У сучасній практиці професійної діяльності менеджерів, на думку Г. Буруканової, суттєвого значення набуває їхня комунікативна компетенція, яка включає: мовну компетенцію (здатність здійснювати спілкування в усіх видах мовленнєвої діяльності); компетенцію взаємодії (здатність використовувати мовні знання для вираження комунікативного наміру у відповідній ситуації спілкування); соціокультурну (уміння будувати міжкультурне спілкування); компенсаторну (уміння виходити зі скрутного становища у процесі спілкування за нестачі мовних засобів); навчально-пізнавальну (здатність самостійно оволодівати іноземною мовою з використанням сучасних технологій) [2, с. 88].

У контексті особистісно орієнтованої парадигми навчання і реалізації міждисциплінарної інтеграції, коли на перший план висувається пізнавальна діяльність студента, особливого значення набуває когнітивний і соціальний розвиток особистості студента у процесі пошукової, творчої діяльності, що найбільшою мірою забезпечується використанням проблемних методів навчання [3, с. 95].

Мета статті – зробити аналіз дидактичних аспектів використання проблемних методів навчання майбутніх менеджерів, розробити дидактичний алгоритм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів з оволодіння знаннями з дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)» на основі проблемного підходу.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі навчання англійської мови застосовується комунікативно-когнітивний підхід, однією з найбільш характерних ознак якого є мовна творчість студента на заняттях. Відмінною особливістю тут є не відтворення заздалегідь вивченого, що досі часто має місце, а творчі завдання, що стимулюють активну розумову діяльність студентів. У зв'язку із цим важливо усвідомлювати, що традиційні методи навчання повинні поступитися місцем активним методам, які б дозволили мобілізувати студентів на навчання, активізувати їхню пізнавальну і мовну діяльність, що забезпечує

успішне оволодіння іноземною мовою. Саме такі властивості має проблемне навчання, яке характеризується продуктивною діяльністю учнів, під час якої вони набувають власного досвіду вирішення пізнавальних проблем [4, с. 27].

Науковець І. Білецька зазначає, що проблемному навчанню притаманні самостійна пошукова діяльність із засвоєнням готових висновків науки, а система методів побудована з урахуванням визначення мети й принципу проблемності; процес взаємодії викладання і навчання орієнтований на формування пізнавальної самостійності, стійких мотивів навчання і розумових здібностей під час засвоєння ними наукових понять і способів діяльності, що детерміновані системою проблемних ситуацій [5, с. 10].

Проблемне навчання дозволяє зробити сам процес навчання англійської мови цікавим, а також допомагає розкрити потенційні можливості кожного, забезпечуючи ефективність навчання. Основними мотивами у проблемному навчанні стають пізнавально-спонукальні мотиви. Отже, на основі аналізу педагогічної літератури ми визначаємо проблемне навчання в рамках іншомовної освіти як особливо організований вид навчально-пізнавальної діяльності, спрямований на пошук рішення системи комунікативних, пізнавальних, проблемних завдань і проблемних ситуацій, у результаті чого відбувається формування навичок і вмінь іншомовного спілкування, оволодіння досвідом творчої діяльності, а також формування культури мислення і пізнавальних інтересів студентів засобами іноземної мови.

В основі проблемного навчання перебувають проблемні ситуації. Проблема ситуація, що створена у процесі іншомовного спілкування, спрямована на створення умов, що стимулюють ситуативну комунікативну потребу висловлювання студентів. Сама проблема ситуація пов'язана зі стимулюванням продуктивного мислення, з подоланням певних труднощів, мобілізацією активності, задіянням елементів творчої діяльності. Це сприяє не тільки оволодінню новими знаннями, уміннями і навичками, а й особистісному розвитку студентів, особливому розвитку їхніх творчих здібностей. Проблема ситуація може містити в собі новий спосіб діяльності, об'єкт діяльності, умови виконання діяльності, а отже, проблема ситуація стимулює до самостійної побудови продуктивного висловлювання. За видом неузгодженості інформації проблемні ситуації можуть бути ситуаціями несподіванки, конфлікту, припущення, спростування, невідповідності, невизначеності.

За рівнем проблемності можна виділити такі ситуації: ситуації, що конструюються і вирішуються педагогом; ситуації, що конструюються педагогом і вирішуються студентом; самостійне формування проблеми студентом і її рішення.

Під час навчання іноземної мови науковець І. Зимня виділяє три рівні проблемності навчальних ситуацій. До першого з них автор відносить «рівень створення проблемної ситуації на відомому учневі предметі висловлювання невідомими йому засобами; до другого – рівень, за якого учневі відомі способи формування і формулювання думки за допомогою відомих мовних засобів для вираження невідомого, нового змісту, нового предмета висловлювання. Третій рівень – це рівень створення власних мовленнєвих завдань, заданих новою проблемною ситуацією і усвідомлюваних учнем як рішення особистісно значущих його власних проблем» [6, с. 29].

Досвід апробації ситуацій різного рівня проблемності дозволяє стверджувати, що найбільш ефективними у плані активізації комунікативної діяльності є проблемні ситуації третього типу, тому що в такому разі студент самостійно формулює проблему, створює власну модель її комунікативного вирішення. У процесі вирішення самостійно сформованих особистісно значущих проблемних ситуацій збільшуються пізнавальна потреба і внутрішня активність майбутнього менеджера, підвищується рівень його інтелектуального розвитку.

На основі вищесказаного зазначимо, що в навчанні ділової англійської мови проблемні ситуації – це насамперед проблемно-комунікативні ситуації, які спонукають студентів до продуктивної англійської діяльності, що виражається у власних думках і продуктивних висловлюваннях у результаті активного осмислення і вирішення поставленого завдання. Отже, проблемне навчання мови передбачає послідовне і цілеспрямоване розроблення і пред'явлення проблемних ситуацій, для вирішення яких студенти створюють власні мовні висловлювання, що сприймаються як особистісно значущі.

Проблемний підхід базується на формуванні певного виду внутрішньої мотивації – проблемно-пізнавальної. У зв'язку із цим навчальний матеріал, яким оволодівають студенти, повинен бути представлений як серія проблемних завдань. Проблемні завдання – це особливий вид інтелектуального завдання, у якому елементи для його вирішення невідомі студентам, і які вони повинні знайти самі. Проблемні завдання завжди пов'язані з подоланням якої-небудь перешкоди, мобілізацією пізнавальної активності, задіянням елементів творчої діяльності. Проблема ситуація – це форма пред'явлення студентам навчального завдання, що спонукає до мовних дій.

Комунікативно-пізнавальне завдання повинно бути до снаги студентам, адекватно відповідати рівню їхню інтелектуального розвитку. Саме тоді воно створює проблемну ситуацію для студентів.

З урахуванням розглянутих положень, залежно від типу комунікативного завдання під час проєк-

тування змісту занять із ділової англійської мови виділяємо проблемно-інформативні, проблемно-спонукальні, проблемно-оціночні завдання як засіб створення проблемних ситуацій.

За допомогою проблемних методів навчання частково вирішувалися такі завдання дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)»: сформувати навички повного розуміння текстів суспільно-політичної, економічної та фахової тематики; формувати спроможності вільно користуватися усним монологічним і діалогічним мовленням, писати листи, твори, анотації, доповіді, перекладати з іноземної мови рідною та з рідної іноземною текстами суспільно-політичної, загальноекономічної та фахової спрямованості; формувати вміння вирішувати конкретні проблеми під час спілкування.

Для визначення ступеня складності завдання було запропоновано такі критерії: складність мовного матеріалу; ступінь самостійності студентів під час виконання цього завдання; рівень проблемності завдання.

Проблемно-пошукова навчальна діяльність значною мірою сприяє підтримці мотивації вивчення іноземної мови студентами, порівняно з інтенсивним використанням традиційного ілюстративно-пояснювального навчання. Тому вважаємо за доцільне більш широко застосовувати прийоми проблемного навчання, що стимулюють активну комунікативно-пізнавальну діяльність студентів. Водночас важливу роль відіграють диференційований підхід і творчість викладача кафедри.

Для ефективного використання методів проблемного викладання дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)» пропонуємо реалізувати такі вимоги: відбір завдань, які є значущими для професії та студентів; виявлення аспектів проблемного навчання на різних етапах навчального процесу: під час введення нового мовного матеріалу, контролю, закріплення і на етапі вдосконалення мовного вміння; вибір прийому щодо організації проблемної ситуації; вибір типу проблемності комунікативного завдання, що пропонується студентам.

Дидактичний алгоритм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів з оволодіння знаннями дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)» на основі проблемного підходу включає такі операції: постановка проблеми, що потребує вирішення за недостатності вихідних даних; визначення перешкоди на шляху до вирішення проблеми; вибір одного з декількох варіантів вирішення проблеми; підведення студентів до суперечності і пошук способу її вирішення; пошук і порівняння альтернативних варіантів; розгляд конкретної навчальної ситуації з різних кутів зору; розгляд явища або події з позиції різних людей, чинників впливу, середовища; порівняння, узагальнення, формулювання висновків із ситуації, зіставлення фактів.

Вибір прийому і реалізація запропонованого алгоритму значною мірою визначаються змістом навчального матеріалу, покладеного в його основу. Так, зіткнення протилежних поглядів може бути використано для організації соціальних, економічних, політичних, морально-етичних типів навчальних проблемних ситуацій. Вибір одного з декількох варіантів вирішення проблеми лежить в основі організації поведінкових і пізнавальних проблемних ситуацій. Розгляд того самого питання з різних кутів зору може служити прийомом організації науково-пізнавальних проблемних ситуацій.

Досить ефективно себе проявили, на наш погляд, екстралінгвістичні завдання, що пов'язані з переробкою предметного змісту текстів англійською мовою з їх подальшою інтерпретацією. Так, проблемний характер мають вправи зі сприйняття англійського тексту на слух і під час читання, де відбувається формування проблемної настанови на передбачення теми, сюжету за допомогою ілюстрацій або заголовків. Пропоновані студентам на етапі контролю тести також мають високий рівень проблемності. Для правильного відновлення пропущених елементів студент повинен здійснити низку таких перетворень: проаналізувати змістову інформацію попередньої і наступної частин тексту, проаналізувати граматичну структуру визначеного уривка, пригадати лексичні одиниці, які поєднуються з даною граматичною структурою, оформити ці елементи з погляду граматики.

Робота над диференціацією слів, які мають загальний еквівалент у рідній мові, дає можливість для використання проблемних ситуацій у групах із різним рівнем підготовки у зв'язку з тим, що ці завдання можна розподілити за ступенем складності та проблемності. Завдання на знаходження відтінків значень, етимології слів сприяють активізації пізнавальної діяльності, мають високу продуктивність запам'ятовування. Також цікавими для студентів виявилися інтелектуальні завдання, що пов'язані з осмисленням діаграм, малюнків, географічних об'єктів, кросворди, власні визначення будь-яких понять, проблемний виклад матеріалу, коли студенту необхідно подумки зіставляти, порівнювати, резюмувати, а також завдання на стимулювання продуктивного висловлювання в запропонованій ситуації, коли студент самостійно використовує мовний матеріал у будь-якій новій для нього ситуації.

Системна робота з реалізації проблемного підходу на основі запропонованого алгоритму та комплексу проблемних завдань стимулює пізнавальну активність студентів, орієнтує їх на прояв конкретної інформації і розвиток умінь її обробки, забезпечує формування психолінгвіс-

тичних механізмів прогнозування змісту прочитаного або прослуханого тексту, активізує комунікативну діяльність і творчість, сприяє формуванню культури і соціального розвитку студентів у ЗВО.

У процесі вивчення нормативної навчальної дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)» студенти із цікавістю виконували завдання за темами «Проблеми науки в Україні», «Як покращити мою майбутню професію», «Сумнівні винаходи», «Новини менеджменту», «Нові наукові відкриття» тощо. За допомогою проблемних методів навчання студенти одержували необхідну інформацію з іноземних наукових і популярних видань, що суттєво збільшувало обсяг із лексики та граматики англійської мови.

Висновки. У статті проаналізовано дидактичні аспекти використання проблемних методів навчання майбутніх менеджерів, розроблено дидактичний алгоритм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів з оволодіння знаннями з дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)» на основі проблемного підходу. Подальшим перспективним напрямом дослідження вважаємо проєктування ігрових методів навчання студентів щодо розвитку креативних здібностей майбутніх менеджерів під час навчання ділової англійської мови.

Список використаної літератури:

1. Радкевич В. Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти і навчання: здобутки і перспективи. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 19 квітня 2016 р. Київ : ІПТО НАПН України, 2016. Т. 1. С. 20–28.
2. Буруканова Г. Технологии диагностирования оценки профессионализма деятельности менеджера. Москва : Спутник, 2001. 131 с.
3. Романовський О. Освітнє середовище як важлива передумова формування гуманітарно-технічної еліти. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 3 (36). С. 93–97.
4. Вачевський М. Сутність компетенцій у навчальному процесі та компетентнісний підхід у професійній освіті. *Молодь і ринок* : збірник наукових праць. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2012. № 8. С. 25–32.
5. Білецька І. Іншомовна освіта у США: дослідження вітчизняних науковців. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини*. 2012. Ч. 1. С. 8–17.
6. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.

Kondrashova O. Didactic aspects of application methods of problem training for future managers in business English are offered

The article substantiate that the competence paradigm comes to the fore as it changes the value system and presupposes the existence of such a concept of education, the introduction of innovative pedagogical technologies and techniques that are able to meet all the needs of employers. In such circumstances business English becomes essential, which, on the one hand, has been taught to students for a long time, and on the other hand, still has unresolved didactic plan problems.

It is stated that in modern practice of manager professional activity, their communicative competence includes the following: language competence (ability to communicate in all types of speech activity); interaction competence (the ability to use language skills to express a communicative intent in the appropriate communication situation); social and cultural (ability to build intercultural communication); compensatory (ability to get out of difficulty in the process of communication in the lack of language knowledge); educational and cognitive (ability to master a foreign language independently using modern technologies).

It is determined that problem-based learning in the framework of foreign language education is a particularly organized type of educational and cognitive activity, aimed at finding solutions to the system of communicative, cognitive, problematic tasks and problem situations, resulting in the formation of skills and abilities of foreign language communication, mastering the experience of creative activity, and also forming of culture of thinking and cognitive interests of students by means of foreign language.

It is stated that problematic situations in the teaching of Business English are controversial and communicative situations that encourage students to productive English speaking activity, which is expressed in their own thoughts and productive statements as a result of active reflection and solving of the task. Depending on the type of communicative task, it is proposed to define problem-informative, problem-provoking, problem-assessment tasks as a means of creating problem situations when planning the content of business English classes.

The following criteria are proposed to determine the degree of difficulty of the task: the complexity of the language material; the degree of independence of students in completing tasks; the level of difficulty of the task. The basic requirements for the effective use of problem-based learning methods in the course of teaching the discipline "Business foreign language (English)" are highlighted. The didactic algorithm of organization of educational and cognitive activity of students on mastering knowledge while studying the course "Business foreign language (English)" on the basis of problem approach is offered.

Key words: future managers, business English, problem-based learning, problem-based learning methods.